

Батша, егет, аждаһа

Борон-борон заманда бер батша булған. Уның бер катыны булған. Бала-сағалары булмаған.

Бер вакыт батша үзенең ғәскәре менән ауға сығып киткән. Бик йырақ киткәндәр, шул хәтле эсе илдәргә барып еткәндәр, -бик каты һыуһағандар, һыу эзләп йөрөй торғас, бер козокка барып сығалар. Ғәскәре, эсеп туйып, козок эргәһенән киткәс, батша үзе һыу эсә башлай, һыу эсеп торһа, ел-дауыл куптарып бер аждаһа килеп сыға ла батшаға:

— Ниңә минең һыуымды эсәһең? Хәзер үзеңде лә, ғәскәреңде лә юк итәм! — тип кысқыра.

Батша курка башлай, ни эшләргә белмәй, аптырап тора.

— Алыш бармы, көрәш бармы? — ти аждаһа. Батша еңеләсәген белә:

— Алыш та юк, көрәш тә юк, — ти.

— Ярай, улай булғас, һинең артыңда бер нәмәң бар, шуны бирһең, һау кайтаһың, бирмәһең, мин һине хәзер үк ашайым, — ти аждаһа.

'Батша уйлай-уйлай, уйлап осона сыға алмай.

— Минең артымда катынымдан башка бер нәмәм дә юк, — ти батша.

— Артыңда бер нәмәң бар, шуны бир, — ти аждаһа.

— Улай булғас, ярай, — ти батша, — тик үземде кайтар, — ти. Аждаһа бер языу төрөп бирә, батша кул куя.

— Был кағыззы тағатма, юғалта күрмә, һаклап тот, өйөнә кайткәс укырһың! — ти зә аждаһа килгән яғына осоп китә. Батша үзенең ғәскәре янына саба. Ғәскәренә барып етә лә:

— Минең артта нимәм бар, кем белә, шул сығып әйтһең, — ти.

Ғәскәре, аптырап:

— Без бер нәмә лә белмәйбез, — тип тик тора.

Шунан батша ғәскәрен бороп, кире кайтып китәләр. Кайтып инһәләр, батша ни күзе менән күрһең, шул хәтле һылыу бер улы бар. Батша бик шатлана, хатта дейеү менән булған хәлдә лә, кағыззы ла онота.

Ай артынан ай үтә, йыл артынан йыл үтә, былар шулай рәхәтләнеп йәшәп яталар. Теге малай зурая, ун өс йәшкә етә. Малайзы укырға бирәләр. Ул шул хәтле якшы укый.

Бер көндә аталары йоклап бөтәләр, теге малайзың, әллә ни эшләптер, һис тә йоклоһо килмәй. Йоклай алмағас, малай атаһының кеңәләрен ақтарырға тотоноп китә. Кеңәнән дейеү биреп қалдырған теге кағыз килеп сыға. Малай кағыззы ала ла тағатып укый башлай. Укый, укыған һайын аптырай бара. Кағызза бөтәһе лә язылған икән: «Малайың ун һигез йәшкә еткәс тө, миңә бирерһең», — тигән икән.

Малай илай башлай, әй илай, әй илай, ти. Илап-илап, теге кағыззы тотоп ятып торһа, шул көйө йоклай за китә. Таң ата. Атаһы тороп, улын қараһа, улының бер кағыз тотоп ятқанын күрә. Дейеү биргән кағыззы танып, батша:

— Әй, улым, үземдән булды шул, — ти зә кағыззы икенсе урынға йыйып куя.

Малай йоконан тора ла:

— Теге минең кағыз қайза? — тип һорай. Батша:

— һинең һиндәй кағызың булһын? — ти. Малай атаһының янына килә лә илай башлай.

— Ярай, атай, һин мине аядаһаға биргәнһең икән, танма, бөтәһен дә укыным, — ти.

Атаһы тыңлап тора ла:

— Әйе, улым, шулай *гура килде шул, — тип эштең һисек булғанын улына һөйләп бирә.

Тағы ла бер һисә йыл ғүмер узып китә. Малайға ун һигез йәш тула. Уға дейеүгә китергә вакыт етә.

— Ярай, атай, — ти егет, — мин китәйем. Миңә бөтмәс азык менән тузмас аяк кейеме бирегез.

Малайға бөтмәс азык, тузмас аяк кейеме табып бирәләр. Ата-әсәһе менән хушлашып сығып китә. Ауылды сығкәс та, бер мәскәй әбейгә осрай. Егет әбейгә қайза юл алғанын һөйләп бирә. Мәскәй:

— Мин бер нәмә лә белмәйем, минән ары бер апайым бар, шул белһә, бөлөр, — ти.
Егет ары китә. Китә торғас, мәскәй әбейзең апаһына барып сыға. Теге әбейгә лә һөйләп бирә. Әбей:

— Минән ары бер апайым бар, шул һиңә юл өйрәтер, шуға бар, ти.

Егет тағы ла китә. Китә торғас, иң оло мәскәй әбейгә барып сыға.

— Әбей, мин шулай-шулай, шуны эзләп китеп барам, белмәйһеңме? — ти.

— Әйе, улым, — ти әбей. — Мин уны бик асыҡ беләм. Тик һин барырһың, ул һине ашар шул, — ти.

— Ни эшләйһең, — ти егет, — һүз куйышҡас, барырға кәрәк. Ашаһа, ашар, — ти.

Шул ерзә әбей егеткә аҡыл өйрәтергә була.

— Дейеүзең кырк кызы бар, — ти. — һин иң элек атайың һыу эскән козокка бар. Шул козоктоң артында бер йылға булып, шул йылғаның артына бар за, бер сокор казып, эсенә инеп ят. Ята торғас, утыз туғыз торна килеп сығыр. Улар һыу буйына килеп төшөрзәр зә сисенерзәр. Сисенгәс, улар шул хәтлеһылыу кызға әйләнерзәр, шул хәтле көлөшөрзәр, һинең шул хәтле карағың килер, тик һин карама, — ти. — Улар һыу төшөп бөтөрзәр зә китерзәр. Улар киткәс тә, бер яңғыз торна килер, сисенеп койона башлар, һин ырғып кына тор, култығыңа уның торна тунын кыстыр за китеп барған кеше бул, — ти әбей. — Азағын теге торна үзе белер.

Егет сығып китә. Атаһы һыу эскән козокка барып етә. Был козоктоң артында сылтырап кына йылға ағып ята икән. Егет килә лә, әбей өйрәткәнсә, сокор казып ята. Егет ята торғас, утыз туғыз торна килеп төшә. Сисенһәләр, һылыу кызға әйләнәләр, һыуза койона башлайзар. Былар шул хәтле көлөшәләр, егеттең карағыһы килә башлай. Шулай за ул әбей өйрәткәнсә-эшләй: карамай, тик ята. Утыз туғыз торна, койоноп бөткәс, осоп китә. Улар осоп киткәс, күп тә тормай, бер яңғыз ғына торна килеп төшә. Килеп төшөп, торна тунын сисә лә кызға әйләнә. Егет ырғып кына тора ла, тегенең торна тунын култык астына кыстырып, йәһәт кенә китә башлай. Кыз күреп кала.

— Тукта, егет, кайза бараһың? Минең торна тунымды биреп кит! — тип кысқыра. Егет, белмәмеш-ишетмәмеш кеше булып, тик бара икән. Кыз тағы ла кысқыра. Шунан егет килә лә кызға торна тунын бирә. Кыз егеттән:

— Кайзан, ни өсөн килдең? — тип һораша. Егет барыһын да түкмәй-сәсмәй һөйләп бирә.

— Эй егет, егет, барһаң, һине атайым ашай инде ул. Ярай, һин хәзер беззең торған якка бар, бер иш кырк өй булып, шул өйзәрзе хисаплап бар. Кыркынсы өй минеке булып, шул өйгә ин. Яңылышмай хисапла, әгәр яңылышһаң, икенсе өйгә инерһең, ә унда һине ашарзар, — ти кыз.

Егет китә. Килһә, бер иш кенә кырк өй тезелешеп карап ултыра. Шул хәтле йәмләләр, күззең яуын алып торалар, ти. Егет хисаплай башлай. Хисаплап килә-килә утыз туғыз өйзә һанай за кыркынсы өйгә инә. Инһә, әлеге кыз ултыра.

— Йә, егет, килдеңме? — тип һорай кыз.

— Килдем, — ти егет.

— Ярай, килдең, һин хәзер атайымдарзың өйөнә бар. Тәүзә әсәйемә күреш, һуңынан атайыма күрешерһең. Әгәр зә тәүзә атайыма күрешһең, ул һине ашар, — ти.

Егет китә. Өйзәренә барып керә лә һаулыҡ һораша.

— Йә, егет, килдеңме? — ти -аждаһа.

— Килдем, — ти зә егет аждаһаның катынына барып күрешә, һуңынан ғына аждаһаға күрешә.

— һи әттәгенәһе, ниңә уға тәүзә күрештең, миңә күрешмәй, — тип, аждаһа ирешә башлай. — Ярай, — ти, — мин һиңә бер эш кушам, шуны эшлә. Бар, комға барып, комдан кәбән өй, — ти. Егет илап сығып китә. Кыз бының илағанын күрә лә:

— Ниңә илайһың? — тип һорай.

— Аждаһа миңә комдан кәбән өйөргә кушты, шуға илайым, нисек эшләйем һуң? — ти егет.

— Ярай, кайғырма, егет, уның өсөн. Ят та йокла,— ти кыз. Егет йокларға ята. Кыз тышка сыға ла әсе итеп һызғырып

«бәрә. Бер вакыт утыз туғыз кыз килеп етте, ти.

— Барығыз, комдан кәбән өйөгөз,— тип бойора кыз тегелергә.

Кыззар:

— Була ул,— тип югерешеп китеп тә баралар. Иртәнсәк кыз егетте:

— Бар, кәбәндәр янына көрәк алып бар за як-яғын һылап-һыйпап йөрөгән бул,— тип уята.— Атайым килеп караһа: «Минән юкты эшләтәһең»,— тип әйт тә көрәгең менән төрт тә ебәр. Ул ыуылыр за китер,— ти.

Егет көрәк ала ла китә. Килһә, комдан кәбән тора. Егет кәбәндең як-яғын һыйпаштырырға тотона. Шула арала аждаһа килеп етә. Килеп аптырап карап тора. Үзе әстән генә: «Была нисек эшләне икән? Инде ни хәл итәйем, алдап булманы бит этте»,— тип уйлай икән.

Егет аждаһаға карай за: — Эй, минән юкты эшләтәһең,— тип, көрәге менән кәбәнгә өртә лә ебәрә. Кәбән ыуыла ла төшә.

— Ярай,— ти аждаһа,— инде кырк аркан иш комдан! Дейеү кайтып китә, егет уйға батып аптырап тороп кала.

— Инде быны нисек эшләргә? — ти зә илап кайтып китә.

— Ниңә илайһың? — тип һорай кыз.

— Комдан кырк аркан ишәргә кушты,— ти егет.

— Кайғырма уның өсөн, ят та йокла,— ти кыз.

Егет ятып йоклай. Кыз, тышка сығып, һызғырып ебәрһә, утыз туғыз кыз килеп етә.

— Барығыз, комдан кырк аркан ишегез,— ти кыз. Иртәнсәк кыз егетте уята:

— Тор, атайым барыуға аркандарзы ипләштереп йөрө,— ти. Егет барһа, комдан кырк аркан ишелеп куйылған. Бара ла,

шуларзы ипләштереп йөрөгән була. Аждаһа килә. «Была нисек эшләне икән?» — тип аптырай. Егет:

— Эй, минән юкты эшләтәһең,— ти зә, аркандарзы төртә лә ебәрә. Аркандар ыуылып бөтә.

— Ярай, һин инде бер күпер төзө,— ти аждаһа.— Ула минең өйзөң мөйөшөнән башланһың, үзе шула хәтле һәйбәт булһың: бер яғынан бал акһың, бер яғынан һөт акһың, музыка уйнап торһон, машиналар бер туктауһың йөрөп торһон,— ти.

Егет, бик нык кайғырып, өйөнә кайтып китә. Кайтқас, кыз егеттән:

— Йә, тағы ла нимә кушты? — тип һораша. Егет түкмәй-сәсмәй барын да һөйләп бирә.

— Кайғырма, егет,— ти кыз,— ят та йокла.

Кыз, сығып, әсе итеп һызғырып ебәрһә, утыз туғыз кыз килеп етә. Кыз уларзы эшкә куша. Иртәнсәк кыз егетте уята:

— Бар, күпер өстөндә балтаңды тотоп йөрөгән кеше бул,— ти. Егет китә. Күпер өстөндә балтаһың тотоп, қағыштырып-һуғыштырып йөрөп ятқан була. Аждаһа килһә, исе китә: өйзөң, бер мөйөшөнән алып күпер төзөлгән, күперзең бер яғынан бал, икенсе яғынан һөт аға; музыка уйнап, машиналар йөрөп, кешеләр, базарзағы кеүек, гәүләгеп, кайнашып торалар. Карап тора торғас, аждаһаның шау-гөргә колағы тона башлай.

— Етер, бөтөр инде,— тип кыскыра икән егеткә.

Егет төртөп ебәрһә, күпер юкка сыға. Аждаһа ла, егет тә өйзәренә кайтып китәләр.

— Ярай,— ти кыз,— инде атайым һине үзенә сақырыр. Утыз туғыз гармун булыр, мейес араһыңда бер иске тузтақ ултырыр. Атайым һиңә: «Бер гармунды алып уйна!» — тип әйтер, һин тузтақты алып, шуны гармун итеп уйнарһың.

Бер вакыт аждаһа егетте сақырып ала ла:

— Ана, улым, утыз туғыз гармун ултыра, теләгәнәнде алып уйна. Сит илдә йөрөп, үз көйзәреңдә һағынып киткәнһеңдер,— ти.

— Миңә анау тузтақ та ярай, мин гармун уйнай белмәйем,— ти зә егет тузтақты барып ала.

— Эй, суска, һиңә ул иҫке туҫтаҡ һиңә кәрәк, — тип кыҫкыра дейеү. Туҫтаҡ тигәне теге кыз булып сыға.

— Ярай, — ти кыз, өйзәрәнә кайтҡас, — быныһынан да котолдоң инде. Иртәгә атайым һине тағы ла сақырып алыр: «Утыз туғыз скрипканың беренен алып уйна!» — тиер. һин мейес артында торған бер корсаңғы ғына бәрәсте алырһың, — ти.

Иртәгәһен иртүк аждаһа егетте сақыртып ала. Егет барһа, күзҙең яуын алып утыз туғыз скрипка эленеп тора, ти. Аждаһа егеткә скрипканың беренен алып уйнарға куша. Егет:

— Миңә бынау корсаңғы бәрәс тә яра, — ти зә бәрәсте күтәрәп алып сыға ла китә. Бәрәсте алып кайтып ебәрһә, теге кыз була ла куя.

— Ярай, егет, — ти кыз, — быныһынан да котолдон. Инде иң һуңғыһы, иң ауыры калды, — ти. — Уныһыгаан котолһаң, бөтөнләйгә котолһың. Атайым һине тағы ла сақыртып алдырыр. «Бына кырк күгәрсен ултыра, араһынан үзең теләгәнде һайлап ал!» — тиер. Атайым карамағанда ғына мин иңбашымды сокормон, һин мине шуңан белерһең, — ти.

Аждаһа егетте сақыртып ала. Егет килһә, бары ла бер төҫ кырк күгәрсен ултыра.

— Йә, һайлап, беренен ала һал, — тип аждаһа егеткә караған арала, теге кыз иңбашын сокой һалып ала. Егет тиз генә шул күгәрсенде барып тотта.

— һәй, суска малай, икенсәһен алһаң ни була? — тип кыҫкырына аждаһа.

— һиңә барыбер түгелме ни? — тип егет күгәрсенде алып кайтып китә. Кайтҡас та, кыз:

— Ярай, бөтәһен дә эшләһең. Инде атайым һине үзе ашай алманы, берәй мәскәйзән ашатырға уйлар. Без был әйзән китәйек, — ти.

Былар өрлөккә өсәр тапкыр төкөрәләр зә касып сығып китәләр. Бер ваҡыт аждаһа:

— Йоклағандарын көтөп тор за үззәрән ашап сык, — тип теге өйгә мәскәйзе ебәрә.

Мәскәй килеп тыңлаһа, сутыр-сутыр килеп һөйләшеп ултырған тауыш сыға, ти. Тән буйы көтөп, тауыш тынмағас, мәскәй кайтып китә.

— Ашарһың, ашамай ни, улар төнө буйы һөйләшеп ултыра бит, — ти.

Шулай итеп, теге өс тән килә. Дүртенсә тән килһә, тауыш юк. Өйгә инһә, кыз за, егет тә юк. Мәскәй, аптырап, барып аждаһаға әйтә:

— Ашарһың, ашамай ни, кейәүең дә, кызың да касқан! — ти.

— Ах, үләт һуккырзары, — ти зә аждаһа бөтә ғәскәрән кыз менән егетте эзләтергә ебәрә.

Бер ваҡыт кыз арттарынан кыуа килгән ғәскәрзе күреп кала. Шуңан был үзен дә, егетте дә иҫкереп бөткән тирмән ташы итә дә куя. Ғәскәр, тирмән ташы янына еткәс: «Аждаһа, нимә күрһәгез зә алып кайтығыз» — тигәйне тиеүен, был иҫке тирмән ташын ни эшләтәһең инде? — тип һөйләшәләр. Тотоп караһалар, тирмән ташы ватылып бара, ти.

Тегеләр тирмән ташып алмай кайтып китәләр. Аждаһа:

— Тоттоғозмо? — тип һорай.

— Юк, юл буйында бер иҫке тирмән ташы күргәйнек, уны алманык, — тизәр.

— Их, һез, һиңә алманығыз, өҫтө кызым, аҫты кейәүем ине! Барығыз, инде нимә күренһә лә, алып кайтығыз, — тип ғәскәрән кире ебәрә.

Аждаһа ғәскәре яман яу булып килә икән. Кыз, ғәскәр килгәнән күреп, тиз генә егетте үзе һасар, үзе иҫке, быһраҡ, тоторға шул хөтле сиркәнәс бер кыу һалам итә дә куя. Ғәскәр килеп туктай. Тик һаламды тоторға сиркәнәләр. Беренә килеп һаламдың бер ерен сокоп карай; сокоған еренә генә бер сыскан инә лә китә. Ғәскәр кире кайтып китә.

— Тапманык, бер кыу һаламдан баһка бер нәмә лә күрмәнек, — тип һөйләп бирәләр.

— Их, һез, суска балалары! һаламы кейәүем, сысканы кызым ине. Әйттем бит мин һезгә, нимә оһраһа ла алып кайтығыз, тип. Барығыз, тағы ла китегез, нимә булаһа ла алып кайтығыз, — тип аждаһа тегеләрзе орошоп-орошоп кире ебәрә.

Бер ваҡыт ғәскәр кара туған булып сабып килә, ти. Кыз тиз генә егетте иҫкереп, мөйөштәре төшөп бөткән мәсет итә, үзе бер карт кына бабай була ла куя. Үзе мәсеттең мөйөштәрен куйып йөрөгән була. Ғәскәр килә лә бабайзан:

— Бер егет менән бер кыззы күрмәнеңме? — тип һорай.

— Әй-й-й, һез һуңланығыз бит. Улар мин йәш сакта, был мәсет яңы сакта узып киткәйнеләр, — ти бабай.

Ғәскәр кире кайтып китә. Кайтқас:

— Бер мәсет менән бабай ғына күрзек. Бабайын алыр инек, мәсетте нисек алып кайтайык, — тизәр.

— Их, һез, асык ауыззар, бешмәгәндәр! Карты кызым ине, мәсете кейәүем ине. һеззән булманы инде, үзем китәйем, — тип, аждаһа үзе сығып китә.

Ел-дауыл куптарып әй килә, ти, теге, әй килә, ти. Уның килгәнән күреп, кыз менән егет суртан булып һыуға төшөп китәләр. Аждаһа күреп калып, зурырак суртанға әйләнә лә быларзың арттарынан төшә. Аждаһа быларзы әй бақтыра, әй бақтыра, ти. Инде тотам тигәндә генә, кыз һыу буйында бер кыззың кер сайкап ултырғанын күреп кала. Тиз генә сыға ла кызға:

— Коткар беззе! Мә, мине көмөш йөзөк итеп кей. Аждаһа килеп таптыра башлаһа, бырғыт та ебәр. Ул вакланып китер. Шул вакытта, зинһар, бер биш бөртөгөн йөшереп алып кал инде! — ти кыз.

Кызын күреп, аждаһа килеп сыға ла көмөш йөзөктә һорай башлай: -

— Бир йөзөктә! — ти.

— Юк, йөзөк үземдеке, — тип кыз бирмәй. Аждаһа:

— Бирмәһән, талап алам, — тигәндә генә, кыз йөзөктә бырғыта ла ебәрә. Йөзөк вакланып китә, кыз биш-алты бөртөгөн аяғы менән басып алып кала. Аждаһа, әтәс булып, йөзөктәң ярсыктарын сүпләй башлай. Шул вакыт кызы тиз генә кеше була ла әтәстең йөнөн йолка башлай. Әй йолка, әй йолка, ти, был, йолка торғас, теге аждаһа инәлә башлай:

— Зинһар, кызым, түбәмдә генә булһа ла бер бөртөк йөнөмдә калдыр инде, — ти.

Кыз һаман йолка. Шул сак аждаһа:

— Ашамайым, ашамайым, зинһар, калдыр! — ти.

Кыз аждаһаның түбәһендә бер генә бөртөк йөнөн калдыра ла ебәра. Ә үзе, һыуға төшөп, егетте әзләп таба. Шунан аждаһа артынан китып китәләр.

Кайтқас, атаһына барып, ярты байлығын алып, егеттең тыуған ауылына китәләр. Кайтһалар, егеттең атаһы улын танымай, уның иҫән булыуына ышанмай, ти. Егет башынан үткәндәрзе түкмәй-сәсмәй һөйләп бирә. Шунан һуң ғына атаһы үз улының кайтыуына ышана. Әле булһа улар бергә-бергә татыу ғына донъя көтөп яталар, ти.

Әкиәтем таш йөкмәп китте, үзем аш йөкмәп калдым.